

В.І. Башманівський Неокласичні домінанти в ранній поетичній творчості М. Рильського
// Літературні студії – Київ, 2011. – Випуск 25 – С. 51-58

Башманівський В.І.

кандидат філологічних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

НЕОКЛАСИЧНІ ДОМІНАНТИ У РАННІЙ ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

Незважаючи на широкий спектр публікацій, присвячених творчості Максима Тадейовича Рильського (Бандура О., Борщевський В., Жулинський М., Зеров М., Ільєнко І., Килимник О., Крижанівський С., Лавріненко Ю., Маланюк Є., Монастирецький Л., Неділько В., Нитченко Д., Новиченко Л., Павличко Д., Таран Л., Талалай Л., Фасоля А., Филипович П., Цимбалюк В., Шудря М., Якубець М., та ін.), ранній період творчості, пов'язаний із неокласичними вподобаннями поета, на нашу думку, лишається малодослідженим. А тому нині маємо нагальну потребу з'ясувати неокласичні домінанти в ранній поетичній творчості Максима Рильського.

Глибокий інтерес до здобутків світової літератури, віра в добро та справедливість – це важливі морально-психологічні аксіоми, що репрезентували талант М. Рильського. Основу його було закладено в родині, яка виховала юнака у високоінтелектуальній атмосфері, на українських народних традиціях і звичаях. Так, у автобіографічній статті „Із спогадів” поет писав: „... глибоко полюбив я на все життя Шевченка, Пушкіна, Міцкевича, трьох найдорожчих моїх учителів, а з любов'ю до народної творчості я, здається, і вродився”. Ця любов поглиблювана була в мені впливом старших братів – Івана, дуже обдарованого музично, і Богдана, прекрасного виконавця українських пісень [1, 67]. Домашня підготовка сприяла тому, що Максима Рильського зарахували в третій клас Київської гімназії В.П. Науменка, а потім – медичний факультет Київського університету святого Володимира, а через три роки навчання – історико-філологічний факультет.

Викладачі гімназії та університету, серед яких поет з особливою любов'ю виділяв викладача літератури Дмитра Ревуцького, розвинули знання класичної поезії, поглибили інтерес до європейської, а особливо французької поезії. Великий вплив на мистецьке зростання М. Рильського мало оточення поета. Коли не стало батька юнака, то друзі забрали його до себе. Деякий час М. Рильський жив у родині М. Лисенка, це вплинуло на нього не тільки як на талановитого поета, а й як на музиканта-імпровізатора. „Найсильніше ж закріпило в душі цю любов до музики й пісні проживання моє на початку гімназичної науки в родині Миколи Лисенка. Сам Лисенко, бездоганний рицар української пісні, прекрасний композитор і піаніст, зостався в моїй пам'яті як найважливіша людина” [1, 67]. Юрій Смолич, згадуючи враження від гри поета, писав: „Він грав (...) одне, потім друге, потім третє – не зупиняючись; грав схвильовано й задушевно, він був весь там – у мелодії, в царстві звуків, народжених гармонією почуттів” [2, 13]. У таку мить розкривалася артистична риса таланту письменника, особливо – вміння імпровізувати. Адже саме здатність М. Рильського вдало використовувати і розвивати здобутки світової культури відіграла неабияку роль у його становленні як неокласика. Заслуговує на увагу думка К. Чуковського: „Коли говорять про поета, що він парнасець і неокласик, нам уявляється далека від життєвих тривог, спокійна холоднувата людина. Але тим і чудова творчість М. Рильського, що цей вірний прихильник класичної ясності, точності, чіткості, який надає перевагу залізній дисципліні у своїй ліриці, є одночасно одним із неперевершених наших поетів. Не можна без захоплень спостерігати, як крізь льодяну оболонку його строго витриманих сонетів, октав і терцин проривались бурхливі гейзери справжньої поетичної пристрасності” [2, 13; 14].

Творчість М. Рильського 10-х – 20-х років першої половини ХХ століття наповнена неоромантичним стилем О. Олеса, символізмом Бодлера, Рембо, Блока й Анненського, а мистецькі досягнення французьких парнасців та І. Франка зблизили поета з українськими неокласиками. Так, у ідилії „На узліссі”, написаній класичними октавами, зустрічаємося з ліричним героєм-

культурником, який перебуває у світі книг. Твори класиків стали для М. Рильського шляхом до пізнання цього світу. Не виключено, що головним героєм поеми є сам автор, який бачить прекрасне в музиці й красі, а діячі культури є мистецьким орієнтиром для українського поета.

„Софокл – і Гамсун, Едгар По – і Гете,
Толстой глибокий і Гюго буйний,
Петрарчині шліфовані сонети –
І Достоєвський грішний і святий, –
Усі книжки, усі земні поети,
Усі зрідні душі його живій...” [1, 13].

Використовуючи згадані вище імена, письменник доводив думку про нерозривність творчих пошуків минулого і сучасного. Підтвердженням цього є ціла група творів М. Рильського, у яких можемо простежити гармонійне поєднання образів минулого із сучасними переживаннями ліричного героя. Досягнення світової культури допомагають автору вирішувати проблеми сучасності, дарують поету натхнення й силу в творчих пошуках. Зважаючи на те, що естетичною базою української неокласики стали мистецькі цінності Афін та Риму, до яких вони підходили ширше і вільніше, без суворої регламентації та нормативності, – то закономірно, що у творчому потенціалі М. Рильського також відчутний великий запас традиційних образів і форм, взятих із античної культури: Одисей, Навсікая, Анхіз, Афродіта, Еней та ін.

Антична міфологія, даруючи М. Рильському ціле гроно „вічних образів”, сприяла у відтворенні емоційного стану ліричного героя. Так, у поезії „Як Одисей, натовлений блуканням” простежується процес осмислення автором своїх почуттів. Неокласичний підхід домінує у підборі образів для побудови символічного світу. Авторська фантазія розкривається через використання фрагментів із Гомерової „Одісеї”, а саме: зустріч натовленого блуканнями Одисея із красунею – донькою феацького царя Навсікаєю. Мотив замріяності домінує в поетичних рядках. Юнак перебуває у світі „мудрих книг” і чекає на чарівний образ, який подарує йому щастя, а можливо, і додасть віри у

майбутнє. Пасивне очікування та втома репрезентуються через словосполучення „натомлений блуканням”, „стомлений життям” та дієслова „приліг”, „зарився”, „забув”, „упав”, „заснув” та ін.

Контрастом до стану ліричного героя виступає образ Навсікаї. Остання строфа робить картину мальовничою, зримо-відчутною і наповнює поезію оптимістичною тональністю. Навсіка для автора є втіленням дівочої краси. Вона ніби перебуває на грані двох світів – реального та уявного. Реальність екстраполюється через думку: „... граючись м'ячем, Мене розбудить ніжна Навсіка” [1, 155]. Цими рядками автор досягає показу дієвості образу, що, в свою чергу, створює в реципієнта впевненість у правдивості подій, а вдало використаний епітет „ніжна” сприяє олюдненню образу краси, втіленому в постаті юної Навсікаї.

Отже, неважко зробити висновок, що однією з „неокласичних” рис у творі М.Рильського є орієнтація на справжню Красу: духовну, втілену в думках, почуттях, мріях, що утвердилась у авторській уяві через ознайомлення з культурними цінностями світової літератури, та матеріальну, що виявилась у підході до художньої творчості.

Важливе місце в його творчих пошуках займає сонет. Характер, високий інтелект, особливий літературний хист, любов до класичної досконалості запрограмували М. Рильського на прихильність до канонічної віршової побудови та захоплення живою культурною традицією. Так, у сонеті „Коли втікаючи од пильної роботи” поет заявляє:

„Коли, втікаючи од пильної роботи,
Сонетні лінії вирізуєш ти потай
І сам милуєшся, немов дитя, на них, –
Нехай тебе тоді ані докір, ні сміх
Не похитне в твоїй солодкій рівновазі” [2, 33].

Відстоюючи класичні форми вірша, поет наголошує на важкій, виснажливій праці, яка дарує автору витончені, милозвучні рядки, що наповнюють його душу „солодкою рівновагою”.

М. Рильський прихильно ставився до строгої форми класичної строфи, обстоював цей жанр, лаконізм і суворі закони якого дисциплінують думку і акцентують увагу автора на головному образі. Беручи за основу кращі традиції сонетярів, М. Рильський пропонує власні варіації, що простежуються через форму сонета та ідейно-тематичну сферу. Поет наповнює твори особливою ритмікою, багато уваги приділяє шестистопному ямбу. Так, М.Зеров наголошував: „частіше дотримується залізного правила сонета – теза, антитеза, синтез; чергування жіночих і чоловічих рим, класичного кільцевого і перехресного римування у катренах, різнорідного закінчення рядків вірша у терцетах” [3, 85]. З тематичної сторони маємо констатувати вихід поезії М. Рильського 10 – 20-х років за межі класичних традицій. Важливе місце серед творів цієї пори займають теми природи та культурології. Як згадувалося вище, поряд з образними системами класичної літератури в сонетах через образ ліричного героя діє сам автор. У пейзажній ліриці сонетяр оспівує красу природи. Часто образ дівчини є символом радості, краси та неповторності. У поезії „Сільський сонет” зустрічаємо:

„І дівчина, обсіпана квітами,
Іде, немов пливе лебедонька в воді,
І грають променистими вогнями,
Неначе квіти, світлі очі молоді” [1, 160].

Цей образ, що приходить серед зимової стужі, благодатно впливає на поета, у якого „в серці стиха струни золоті дрижать”, і надихає на „щастя (...) і тихий спокій”. Подібними настроями наповнені сонети „У теплі дні збирання винограду”, „У горах, серед каменю й снігів”, „Запахла осінь в’ялим тютюном” та ін.

М. Зеров наголошував, що чарівність поетичних рядків М. Рильського криється в „широті його мистецького співчуття і розмаїтості його поетичних перевтілень” [3, 553]. Поету вдалося розкрити силу своєї поетичної фантазії, завдяки якій митець за мить опиняється в різних місцях нашої планети та її історії. Це досягається через високу внутрішню культуру, глибоке знання

світового літературного процесу, на що вказують звернення до творчої спадщини Ніцше, Гайне, Бодлера та ін.

Сучасники М. Рильського (М. Зеров, П. Филипович, Ю. Меженко та ін.) наголошували на великій і наполегливій роботі поета над словом. Рукописи показують складний шлях до найбільш точного відтворення думки. Так, М. Зеров відзначав поетове „суворо-вибагливе до самого себе і власного доробку відношення” [3, 547]. Критик наголошував, що, переробляючи у 1926 році збірку „Під осінніми зорями”, „М.Рильський із 155 її поезій одібрав лише 61” [3, 548]. Вищезгадані позиції вказують на причини співпраці молодого поета з представниками української неокласики, які в основу творчих пошуків заклали ідею розуміння та досягнення всіх сторін краси як досконалої форми. Отож закономірно, що серед виразників „неокласичних” рис в українській літературі поряд з іменами М. Зерова, П. Филиповича, М. Драй-Хмари, О. Бургардта стоїть молодий, талановитий поет М. Рильський.

Як результат, уже в 1925 році Микола Зеров вказував на особливості авторського стилю М. Рильського: „зрівноваженість і прозорість форми, кляризм, чіткий епітет, міцна логічна побудова і строга течія мислі, поєднання безпосередності з філігранністю, афористичність” [4, 99]. Таким чином, зважаючи на мистецькі пошуки раннього періоду творчості поета, можемо виділити такі „неокласичні” риси його таланту, як повага до вивіrenих часом здобутків літератури, відчуття та розуміння справедливості власних поглядів, ігнорування вимог щодо фанфарної творчості. А звідси, закономірно, що сонети посідають важливе місце в його ранній творчості, адже через цей жанр екстраполювалися нові грані таланту художника. Він зумів поєднати в сонеті глибоке знання історії та справжнє, тонке відчуття звукової гармонії.

Отже, „неокласичні” уподобання ранньої творчості М. Рильського були зумовлені його високою освіченістю, знанням мов, розумінням специфіки культурної атмосфери минулого, орієнтацією на здобутки вітчизняної та світової літератури.

Література:

1. Рильський М. Т. Твори: У 10 т. – Т. 1: Лірика. – К., 1960. – 355 с.
2. Борщевський В.М. Вивчення творчості М. Рильського в школі. – К., 1970. – 224 с.
3. Зеров М.К. Твори: У 2 т. – Т.2: Історико-літературні та літературознавчі праці / Упоряд. Г.П. Кочур, Д.В. Павличко. – К.: Дніпро, 1990. – 601 с.
4. Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У трьох книгах. – К.: Рось, 1994. – Книга друга. – 718 с.
5. Костенко Н.В. Максим Рыльский – мастер украинского классического стиха. – К., 1988. – 200 с.